

nijvertijd

Elfde nummer

Je ziet ze niet snel over het hoofd, deze grote gebouwen aan de rand van steden en dorpen. Silo's bepalen het landschap, maar toch hebben we nog te weinig aandacht aan dit bijzondere soort van industrieel erfgoed besteed.

Maar dat gaat veranderen: samen met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg gaat de provincie Overijssel onder het motto 'Lege silo's, nieuwe vulling' onderzoek doen naar de mogelijkheden voor behoud en of herbestemming van vijf van de talrijke silo's in de provincie. Tot deze vijf behoren de twee silo's aan de industriehaven van Deventer, in de volksmond bekend als de 'grijze' en de 'zwarte' silo. De derde silo - die van Ten Hove (vh Wijers)

in de Raambuurt - hoefde niet bij het onderzoek te worden betrokken, omdat hiervoor inmiddels al zo goed als zeker een bestemming is gevonden. Het archeologisch depot van de gemeente Deventer en de provincie Overijssel en de werkruimte voor de archeologische dienst van de gemeente Deventer zullen in deze silo en de bijbehorende fabriek een prachtige plek vinden.

Ook het feit dat onze stichting sinds kort in het voormalige kantoor bij de 'zwarte silo' haar intrek heeft genomen, vormde de aanleiding om aandacht van deze elfde Nijvertijd aan de silo's van Deventer te besteden.

Dit voorwoord wil ik graag gebruiken om de directie van de CDL dank te zeggen voor de medewerking om onze stichting in dit kantoor - in afwachting van een definitieve bestemming - huisvesting te bieden. De bedrijfsruimte ernaast biedt ons tevens de mogelijkheid om historische machines en producten te bewaren en periodiek te exposeren: een belangrijke stimulans voor de verdere uitbouw van ons werk.

Ons kantoor ziet er nu prachtig uit: voordat het zover was is er door onze vrijwilligers veel werk verricht. Ook hiervoor een woord van dank. Het geheel is financieel mogelijk gemaakt door een bijdrage van € 3500,- van het Prins Bernhard Cultuurfonds én door de toekenning van de Nationale Industrieel Erfgoedprijs 2002. Het aan deze prijs verbonden geldbedrag van € 4200,- hebben we goed besteed! We zeggen dank aan de Provincie Overijssel, die deze Nijvertijd mede mogelijk heeft gemaakt.

Ik wens u met deze uitgave veel kijk- en leesplezier.

Gijs van Elk, voorzitter.

De Stichting Industrieel Erfgoed Deventer, is opgericht in juli 1995. Doel is het behoud van industrieel erfgoed in Deventer en omgeving. Ons werkgebied omvat Bathmen, Deventer, Diepenveen, Gorsel, Holten, Lochem, Olst, Raalte en Voorst.

Gegevens vastleggen, historisch onderzoek doen en daarover publiceren zijn belangrijke onderdelen van ons werk.

We organiseren excursies, bijeenkomsten en lezingen en geven advies op het gebied van hergebruik van industrieel erfgoed.

Natuurlijk zetten we ons in voor hergebruik van monumenten van bedrijf en techniek.

Voor meer informatie kunt u onze brochure aanvragen, bel (0570) 641151 of mail info@sied.nl.

U kunt ook onze Internetsite bezoeken: www.sied.nl

Vriend van de SIED

Witteveen en Bos Raadgevende Ingenieurs

Architectenburo Ghijsen Partners

Rabobank Zuid-Salland

Impress Metal Packaging

Obdeijn Bouwbedrijf

eigenlijke graanhouders, is omgeven door het vierkante gebouw, dat is voorzien van een fraai gemetselde gevel met karakteristieke gietijzeren schotelankers. Trekstangen moesten de druk van de gevulde silo's opvangen. Er zitten acht verticale cellen in en er was een automatische losinrichting in de vorm van een Jakobs ladder aanwezig. In 1906 werd deze inrichting, waarachter

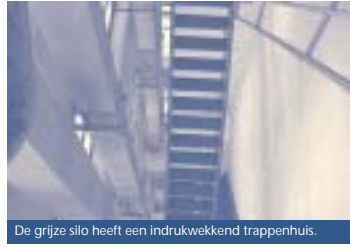
Stille reuzen, schakels in de

Een silo is eigenlijk een hoog gebouw met daarin een bundel van verticale kokers, cellen genaamd, zowel ronde als veelhoekige. Vaak verschillen de mondingen van de stortkokers in diameter; natuurlijk bepaald door datgene waar de vulling in moet (jute zakken, vrachtwagen en schip).

Voor het omhoog brengen van de aangevoerde producten werd in het begin een Jacobs ladder gebruikt, een apparaat, waarbij jbakjes aan een eindeloze band omhoog gaan en leeg terugkeren. Later gebruikte men een elevator, een zuiger, die met perslucht (vacuüm) werkte. Bovenin kon men de cellen vullen met verschillende soorten graan, meel en dergelijke.

*Handel in
Voederartikelen
Gemengd Graan
Graan
Zout*

ook een fabriek met drie verdiepingen staat, toegevoegd aan het belendende complex van ten

De grijze silo heeft een indrukwekkend trappenhuis.

Ook voor de drie Deventer silo's geldt dat ze een tijdelijke opslagplaats vormden voor granen of meelproducten, zowel bestemd voor menselijke als dierlijke consumptie. De aan- en afvoer gebeurde in het begin van de 20e eeuw vaak nog per schip, spoorweg en met paard en wagen, later ook per vrachtwagen.

Soms werd de aangevoerde grondstof alleen opgeslagen, soms verwerkt tot mengvoer of meel en vervolgens in zakken verpakt. De grondstoffen kwamen via onze zeehavens en binnenschepen naar Deventer en agrarische producten uit het binnenland werden hier ook tijdelijk opgeslagen of verwerkt.

De silo van Wijers in de Raambuurt

De 'Stoomgrutterij, lijnkoekenbrekerij en lijnmeelfabriek Wijers', begonnen in de Menstraat en daar tot 1891 gevestigd, zette haar activiteiten voort in de Raambuurt, het eerste moderne industrieterrein van Deventer. Achter in de de Bergpoortstraat werd in 1899 aan de Buitengracht een silo gebouwd op de plaats van het voormalige bastion 'Orange'. De houten binnenconstructie met de

Hove, dat eveneens allerlei grutterswaren, maar ook olie en vee-vee-vee produceerde. Al in 1914 verving men de gasmotor door een elektromotor van 200 Pk. Toen is misschien ook de fabrieksschoorsteen naast het gebouw al verdwenen, waarvan in maart dit jaar de fundering nog is gevonden. Nadat eind 20e eeuw alle bedrijvigheid in de Bergpoortstraat ten einde kwam, is het gelukt in het kader van de renovatie en sanering van de Raambuurt deze markante silo aan te wijzen als rijksmonument en zo te behouden.

De 'zwarte' silo van Lammers
 In 1923 kocht A.J. Lammers aan de ingang van wat de nieuwe bin-
 nenhaven van Deventer een stuk
 grond aan het water en liet er een
 silogebouw optrekken naar een
 ontwerp van de Deventer architect
 Van Harte. Toen deze in het jaar

daarop in gebruik kwam, stond hij
 bij de toenmalige brug in de Mr.
 De Boerlaan, het karakteristieke
 brugwachtershuisje staat er nog.

wezig voor het in gedeelten
 wegen van een scheepsinhoud
 en ook lag er een weegbrug op
 het terrein bij het kantoor, die
 nog steeds te zien is. Meestal
 werd het product in zakken ver-
 pakt, die via de lopende band
 naar buiten gingen, waar onder
 een verdwenen afdak de vracht-
 wagens werden geladen.
 Het was zwaar lichamelijk werk,
 want de grote vulpijp moest

gevels is de vorm van de grootste
 cellen af te lezen.
 Pas in de jaren tachtig is de silo
 geteerd zonder grijze afwerklaag,
 wat het gebouw voor sommigen
 onaantrekkelijk, maar voor anderen heel herkenbaar maakt. Door de
 aard van de werkzaamheden waren er maar vier tot zes mensen werk-
 zaam. In de vooroorlogse periode leverde het bedrijf ook aan winkels
 en bedrijven in de stad. Op het gebied van zout was Lammers een spe-
 cialist - hij kon tientallen soorten leveren als bijvoorbeeld zeezout en
 wegzout.

Vaak werd bezorgd bij bakkers en in de vleesindustrie werd het voor
 het inzouten gebruikt.

**A. J. LAMMERS
 SILO**
 TELEGRAMADRES: LAMMERS-SILO
 BANK: SALLANDSCHE BANK
 POSTGIRO No. 41701

In de vroege jaren vijftig verkocht Lammers zijn silo
 aan de CODO (Coöperatieve Op- en overslag Deventer
 en Omstreken). Het ruwe product ging nu per vracht-

e voedselketen

Tegen de eigenlijke silo aan werd
 een werkruimte en een kantoor
 gebouwd en aan de havenzijde
 een opslagloods voor o.a. zout.
 Ook is er in het begin een paar-
 denstal geweest voor hetbezorgen
 met paard en wagen in de stad.
 Er was een grote weegschaal aan-

steeds handmatig worden ver-
 hangen.
 De in beton uitgevoerde silo is 30
 meter hoog, de inhoud bedraagt
 1500 ton en er zitten 30 cellen
 in, waaronder 14 grote zeshoeki-
 ge, de restruimtes vormen de
 silo's daartussen. Aan de buiten-

wagen naar de coöperatie, waar het werd gemengd met andere ruwe
 ingrediënten tot allerlei soorten mengvoer, dat tenslotte bij de klanten
 werd afgeleverd. Door het grote landbouwgebied en de gunstig gelegen
 haven was Deventer in die tijd de vierde doorvoerhaven van
 Nederland.

De hoge silo van de CODO
 De bouw van de hoge silo in
 1961 was spectaculair: na drie
 weken onafgebroken betonstor-

Hoog in de grijze silo een ingewikkeld verdeelsysteem.

ten in een houten glijbekisting -
 die tijdens het harden steeds omhoog geschoven werd - stond in
 Deventer het eerste silogebouw dat op deze wijze in Nederland en
 wellicht in Europa is gebouwd. Opdrachtgever was de Coöperatieve
 op- en overslag Deventer-Lochem (CODO, later CDL). Het bouwwerk
 is meer dan 70 meter hoog en kan 3500 ton bevatten, verdeeld over 32
 cellen. Aan de havenkant staat een zuigergebouwtje, dat met de silo
 verbonden is door een transportband. Er was ook nog een douane-
 loods om onder verzegeling zogenaamde 'interventiegoederen' op te
 slaan, producten die overtollig waren zoals de 'graanberg' destijds (ver-
 gelijk de 'boterberg'). Na controle door de douaneambtenaar werden
 deze b.v. naar een ontwikkelingsland verscheept.

Omdat in de jaren tot het 'topjaar' 1982 het gebruikte volume steeds
 toenam, werd vanaf 1975 ook een kraan gebruikt die 100 ton per uur
 kon verplaatsen. Ook werd in 1976 een transportband tussen de oude
 en de nieuwe silo aangelegd, zodat de handmatige verlading van de
 oude silo kon vervallen.

Grondstoffen waren toentertijd 'derivaten' (afval van landbouwproducten), graan, meel en later tapioca (cassavemeel).

Dat laatste was extreem stoffig, zodat daarvoor een 'bunker' onder de silo werd ingericht. Om de stofontwikkeling te beheersen werden daarin stoffilters aangebracht en afzuigapparaten. Ook was soms een stofmasker voorgeschreven, maar bij hoge temperaturen in de zomer vereiste het dragen meer discipline dan men vaak kon opbrengen. Toch zijn geen ernstige beroepsziekten bekend. Ter neutralisering dronken men veel melk en karnemelk.

Vaak kwam het product nat aan en moest dan eerst in

de droogmachine worden gedroogd; deze machine is aan het einde van de productieperiode gesloopt.

De 'schoningsmachine', die twee soorten graan van elkaar scheidde, is nog steeds aanwezig.

In de winter was de vraag het grootst: er werkten dan in ploegendienst wel 20 mensen. In de loop van de jaren '80 kwam de neergang. Het overschakelen op de opslag van mestkorrels kon

*Fabriek van
Opfokvoer
Ochtendvoer
Bijgermeel
Varkensmeel
Kalvermeel en
Melkmeel*

niet verhinderen dat in 2000 de laatste werknemers naar Lochem vertrokken.

Deze silo wordt door de CDL in reserve gehouden, zodat eventueel de opslag kan worden hervat.

De toekomst

Voor de silo in de Raambuurt is inmiddels een nieuwe bestemming gevonden: het wordt de opslag van het archeologisch depot en werkplaats voor de gemeente Deventer en voor de provincie.

Een toekomstige functie van de twee andere silo's is nog in onderzoek, maar gezien de vele mogelijkheden die al in diverse oude industriële objecten in den lande zijn toegepast, zal ook wel een passende bestemming worden gevonden voor deze opmerkelijke symbolen van 'agro-industrie' en handel.

Bronnen:

- Dhr A. Groenenberg, oud-werknemer van firma CODO;
- Dhr Lammers Junior, zoon van de oprichter;
- Stadsarchief Deventer;
- fotografie stadsarchief Deventer.

Colofon

Nijvertijd is een halfjaarlijks verschijnend bulletin van de Stichting Industrieel Erfgoed Deventer (SIED), bestemd voor donateurs en andere betrokkenen en geïnteresseerden. Donateur kan men worden door overmaking van: € 15,- (of meer) voor particulieren, € 25,- (of meer) voor organisaties, € 50,- (of meer) voor bedrijven op Postbankrekening 415141 t.n.v. de Stichting Industrieel Erfgoed Deventer. Adres: Vonderstraat 111, 7419 BN Deventer. Vormgeving: reclameadviesbureau Allison Deventer.